

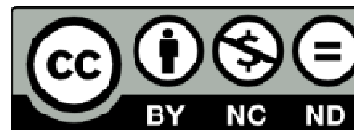
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Συστήματα γραφής στο Μεσογειακό χώρο

Ενότητα 2: Πρώτες βαθμίδες της γραφής

Ελένη Καραντζόλα

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

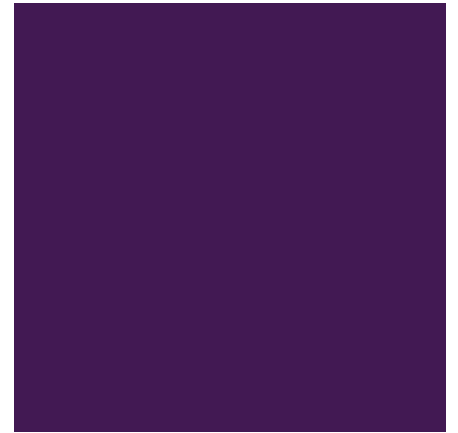
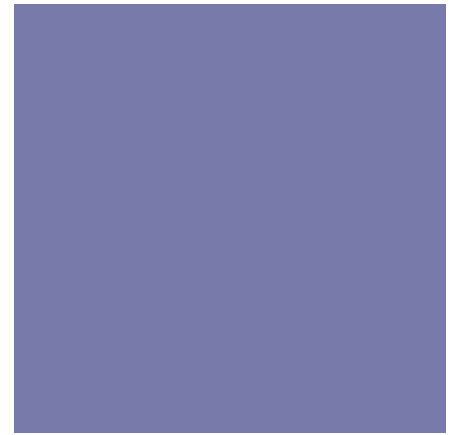
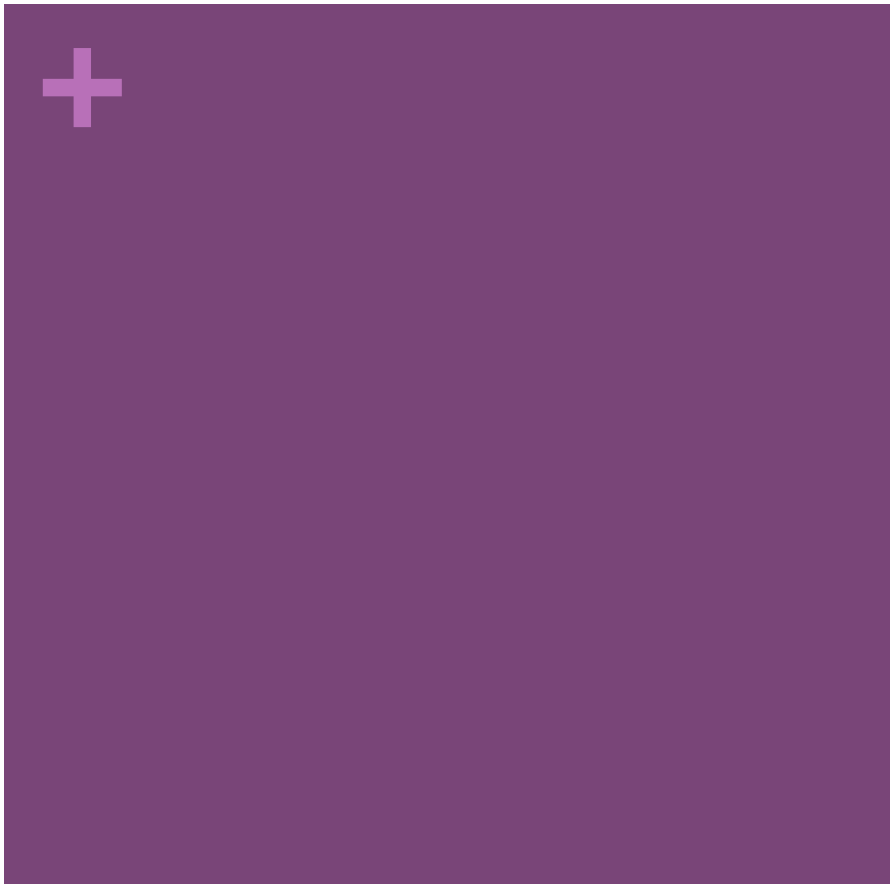
Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

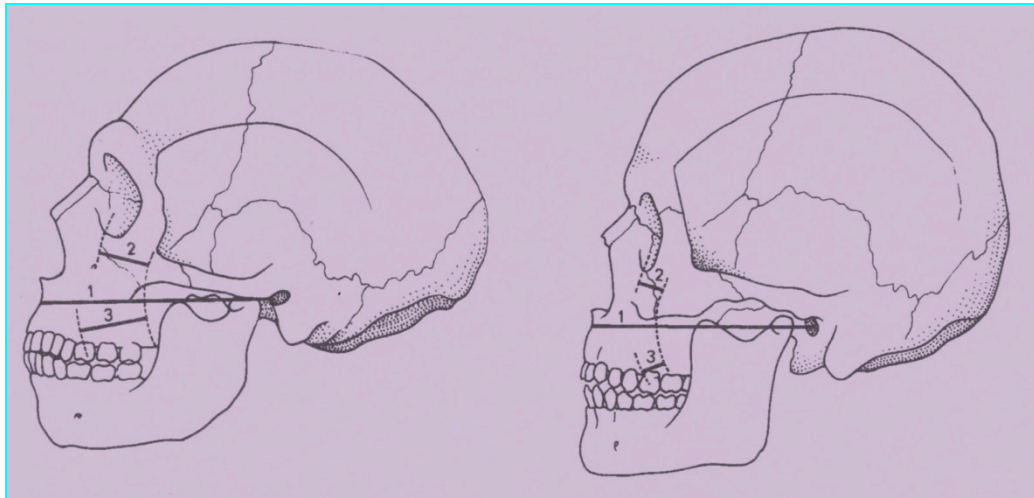

ΔΙΑΛΕΞΗ 3

ΠΡΩΤΕΣ ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

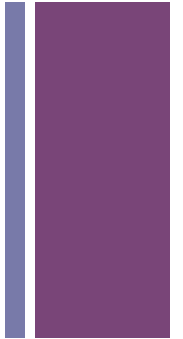
Homo sapiens

- Ο ανατομικά σύγχρονος άνθρωπος (Homo Sapiens, modern human) εμφανίζεται γύρω στα 200 χιλ. χρ. στην Αφρική, στα 200-150 χιλ. χρ. στην Εγγύς Ανατολή και μετά τα 100 χιλ. χρ. στην Ευρώπη και σε όλο τον κόσμο.
- Ωστόσο γύρω στα 40 χιλ. χρ. λαμβάνει χώρα κάποια καθοριστική εξέλιξη στην πολυπλοκότητα του εγκεφάλου του, η οποία οδηγεί στην ανάπτυξη των συμβολισμών και της τέχνης.

+ ΑΝΩΤΕΡΗ ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ

(περ. 35000 – 10000 π.Χ.)

- Η τελευταία φάση της Παλαιολιθικής αρχίζει γύρω στα 40-36.000 χρόνια περίπου π.Χ. και καλύπτει τμήμα της τελευταίας Παγετώδους.
- Το τέλος της περιόδου στην Ευρώπη τοποθετείται γύρω στα 10 χιλ. χρόνια π.Χ., ενώ στην Εγγύς Ανατολή γύρω στα 14 χιλ. χρ. εμφανίζεται ο πολιτισμός των Νατουφίων που σηματοδοτεί την προετοιμασία προς τη νεολιθικοποίηση.
- Η ΑΠ χαρακτηρίζεται από μεγάλες καινοτομίες και εξελίξεις στην τεχνολογία, την οικονομία, την κοινωνία και την ιδεολογία.

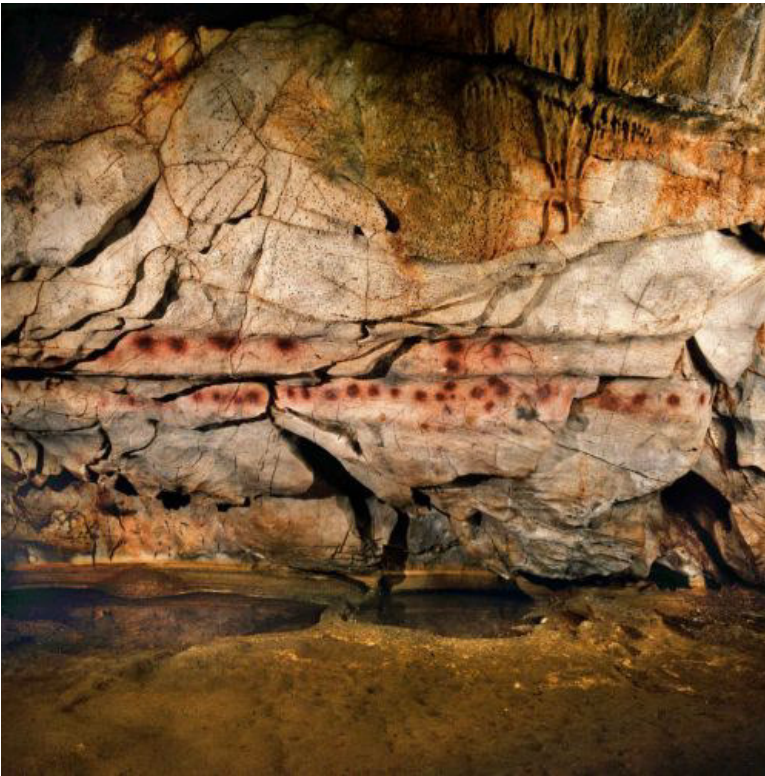
+ Η τέχνη των σπηλαίων

- Στην Ευρώπη η ζωγραφική τέχνη των σπηλαίων εντοπίζεται κατά κύριο λόγο στα Πυρηναία, τόσο στη Γαλλία (Lascaux, Niaux, Perle Meche, Chauvet, Cosquer, Les Trois-Frères), όσο και στην Ισπανία (Altamira, El Castillo, Tito Bustillo, Covalanas) και πολύ σποραδικά στην Ιταλία.
- Συνολικά περίπου 280 θέσεις σε όλη τη διάρκεια της ΑΠ, αλλά κυρίως μετά το 15000 π.Χ. Στη Γαλλία έχουν βρεθεί πάνω από 150 σπήλαια με διάκοσμο - στην Ελλάδα, χώρα κατ' εξοχήν των σπηλαίων, ούτε ένα δείγμα διακόσμησης σπηλαίου δεν έχει βρεθεί.
- Οι παραστάσεις συνήθως είναι συγκεντρωμένες σε ομάδες σε διάφορα τμήματα των τοιχωμάτων των σπηλαίων. Περιλαμβάνουν ζώα σε προφίλ ή σε κίνηση: άλογο, βίσωνα, αρκούδα, αίγαγρος, ελαφοειδή, τάρανδος.

Παλαιότερες βραχογραφίες στον κόσμο: *Σπήλαιο El Castillo, Β. Ισπανία*

40.800 ετών (Νεάντερταλ)

+ Σύμβολα της Παγετώδους Περιόδου

Ζωγραφιές και ιχνογραφίες σε τοίχους σπηλαίων στη νότια Γαλλία. Δεν συνιστούν κάποιου είδους σύστημα γραφής, με την έννοια ενός «συστήματος γραφικών συμβόλων ικανού να μεταβιβάσει οποιαδήποτε σκέψη». Θεωρούνται ωστόσο «πρωτοβαθμίδες» της γραφής.

Βραχογραφίες

Οι παλαιότερες αναπαραστάσεις στη Γαλλία (σχέδια ζώων, χέρια, κόκκινες τελείες), γύρω στα 32500 π.Χ. Σπήλαιο *Chauvet*.

Βραχογραφίες

Αναπαράσταση αλόγων, αρνητικά χεριών και μαύρες κηλίδες στα σώματα των αλόγων αλλά και έξω από αυτά. Σπήλαιο *Pech-Merle* (Lot).

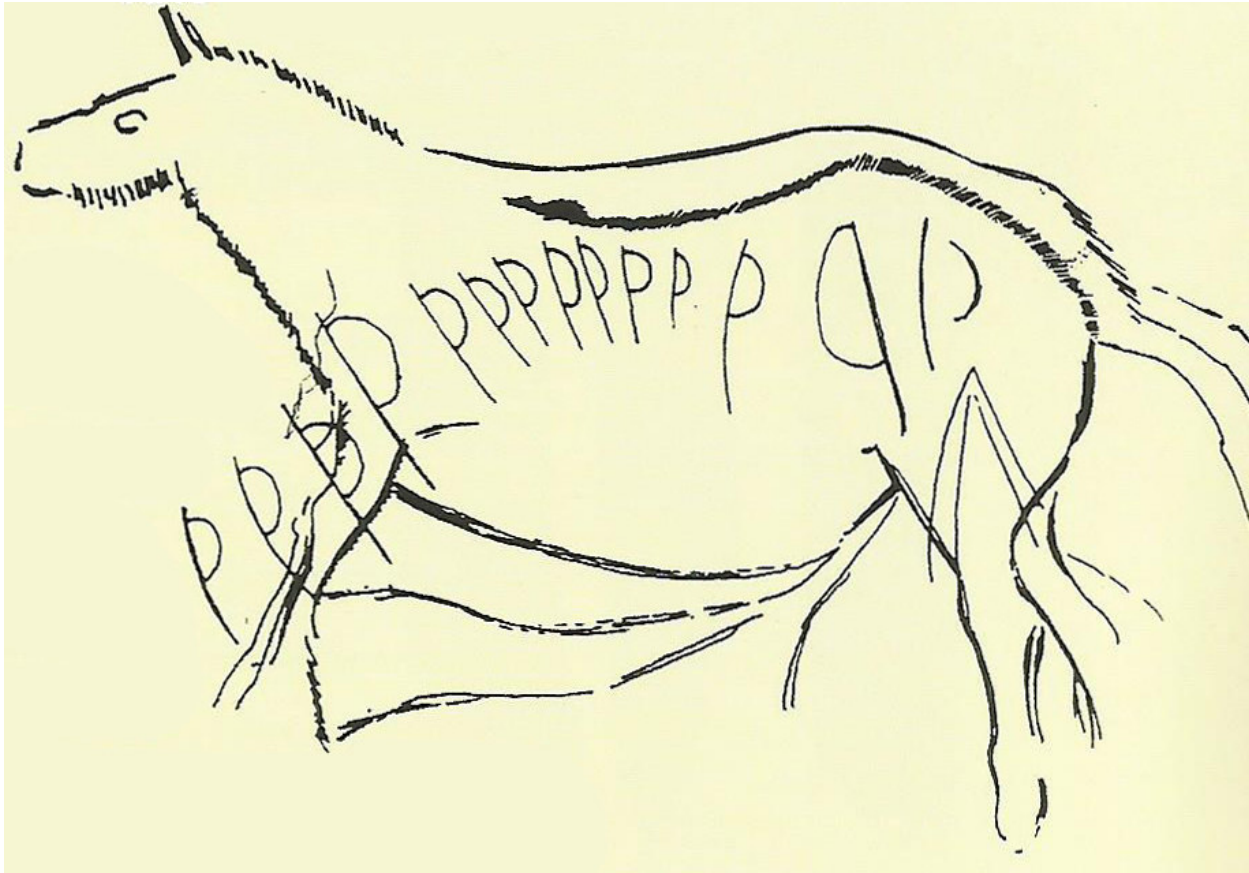

Photo for www.monarchiecollege.com

Βραχογραφίες

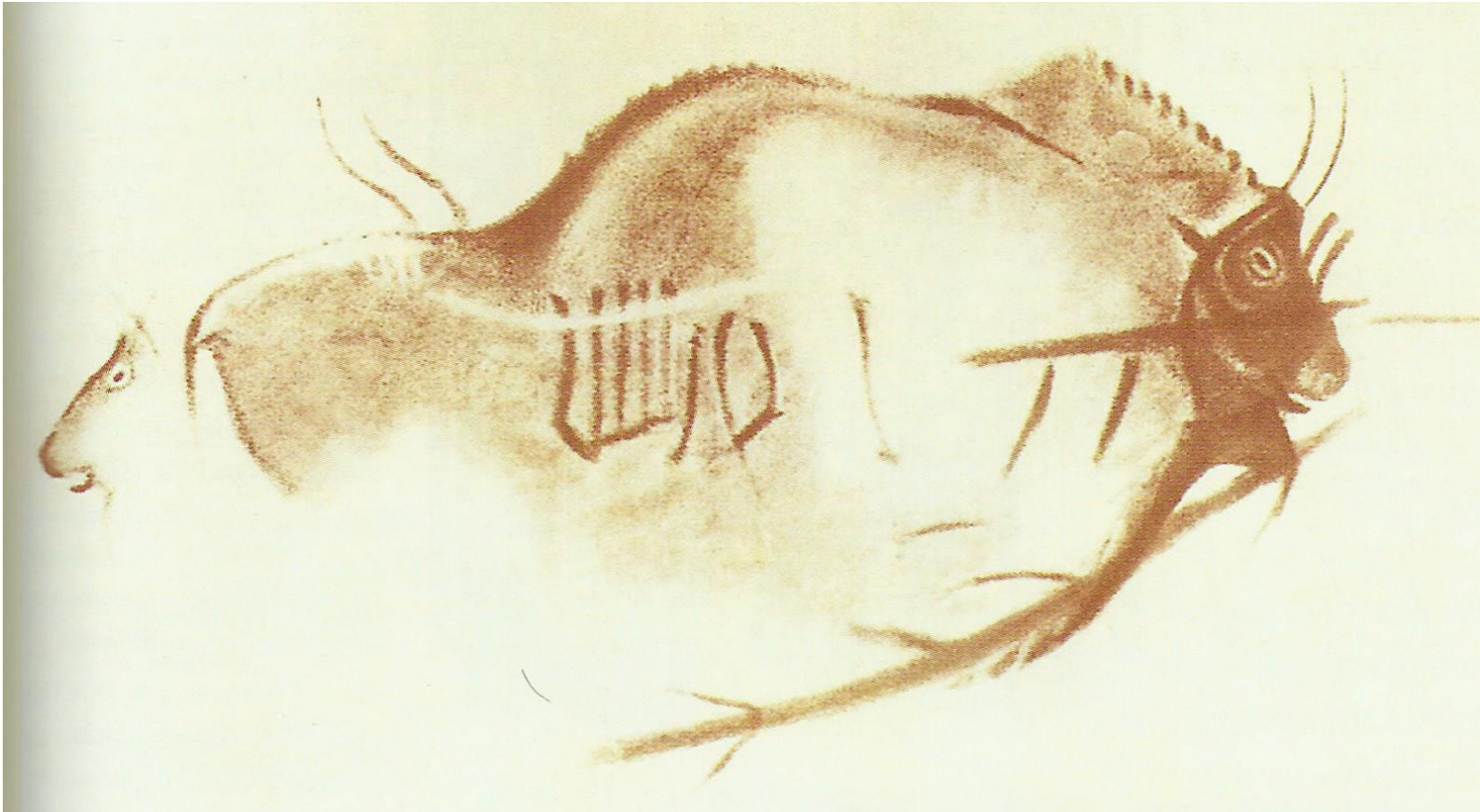
Χάραγμα αλόγου με επιχαραγμένη μια σειρά από σημεία «P». Σπήλαιο *Les Trois Frères*, Ν. Γαλλία.

Βραχογραφίες

Βίσονας με ανεξήγητα σημεία πάνω του.
Σπήλαιο Marsoulas, Ν. Γαλλία.

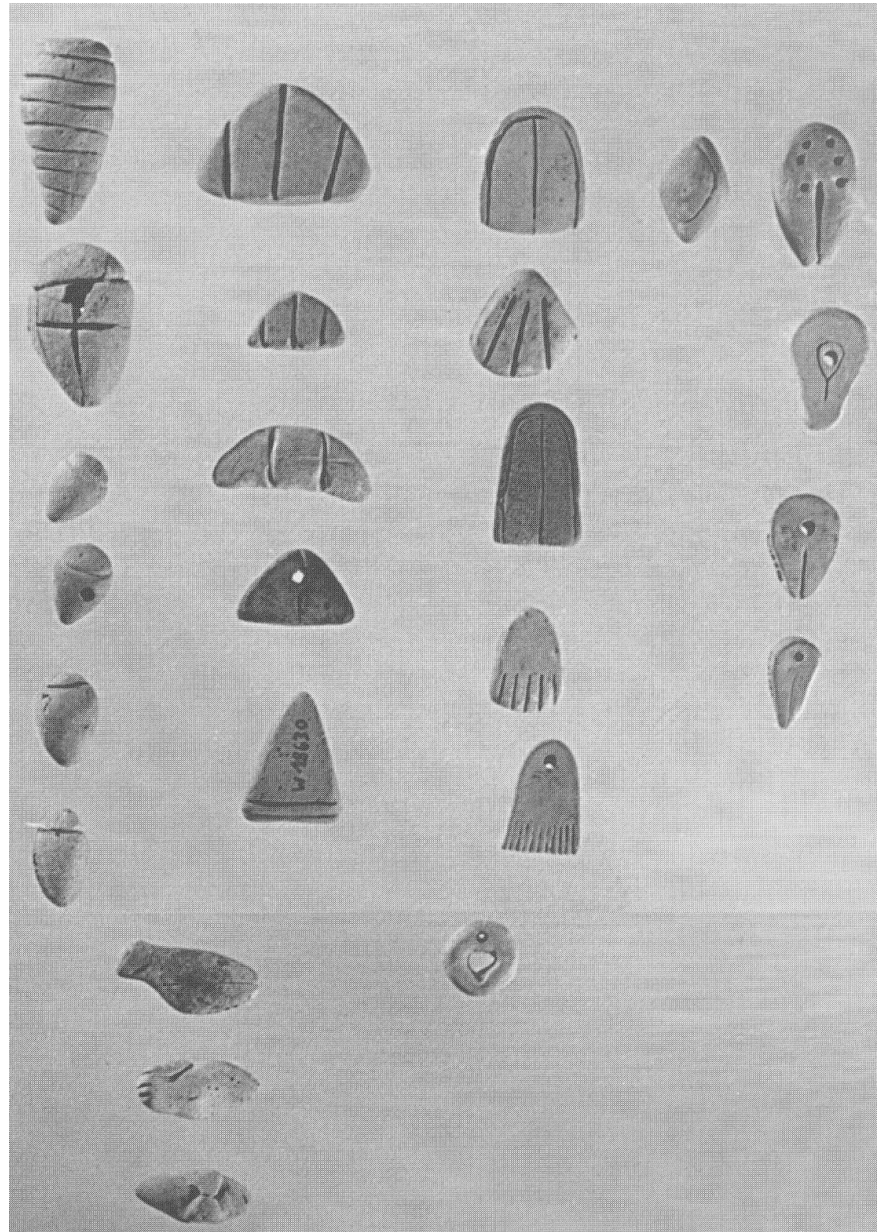
Παλαιολιθική πρωτογραφή;

Εντοπίστηκαν 26 γεωμετρικά σχήματα που απαντούν στους 146 αρχαιολογικούς χώρους με βραχογραφίες στη Γαλλία, τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν απαρχές συστήματος γραφής (Géneviève von Petzinger, 2009).

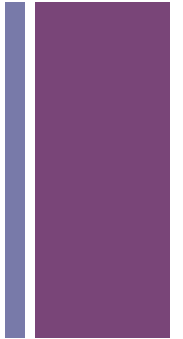

ΠΗΛΙΝΕΣ ΜΑΡΚΕΣ

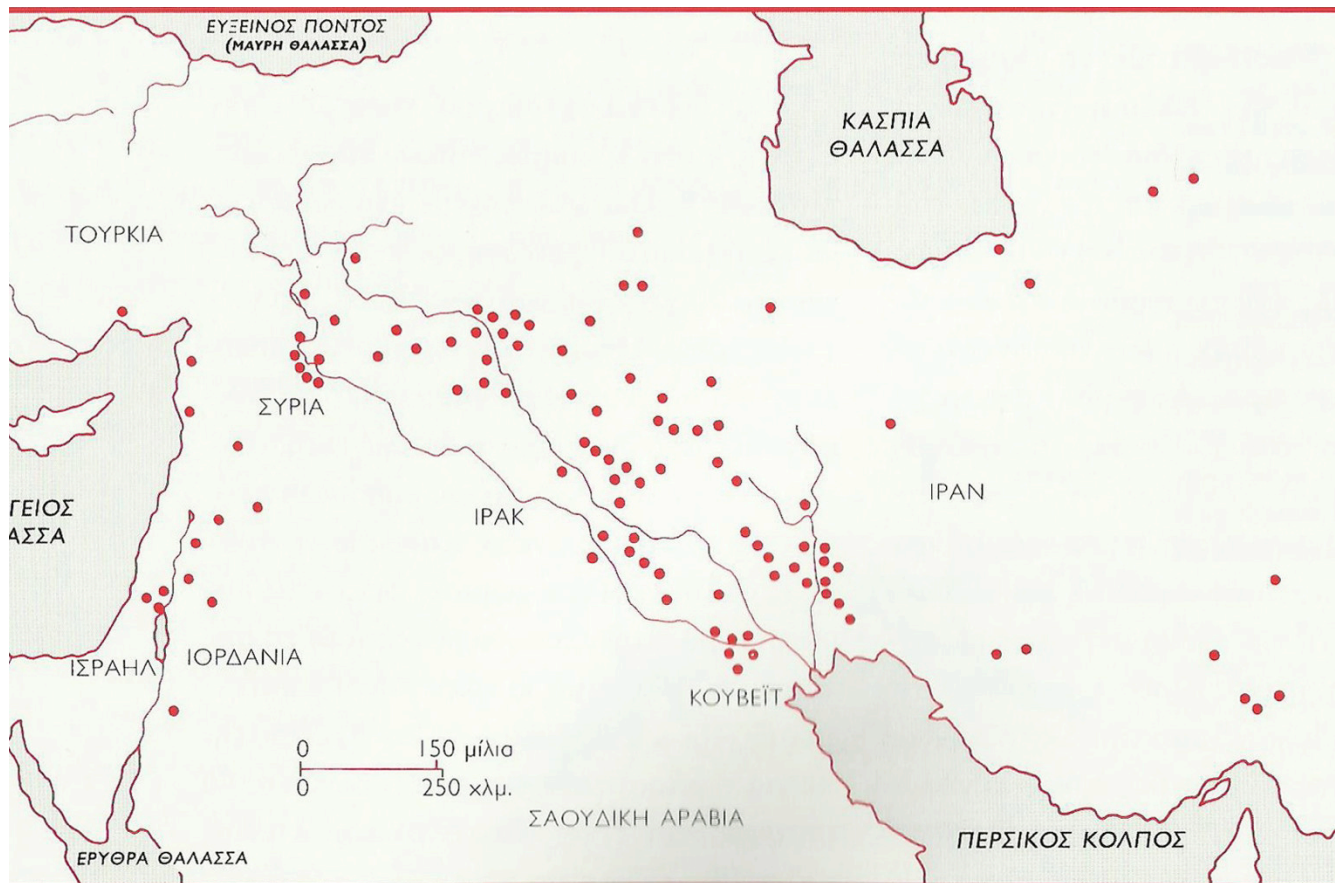

Πήλινες «μάρκες» [tokens]

- Μικρά πήλινα αντικείμενα, δύσκολα περιγράψιμα, που βρέθηκαν παράλληλα με τις πήλινες πινακίδες στις ανασκαφές στη Μέση Ανατολή.
- Χρονολογούνται από το 8000 π.Χ. έως το 1500 π.Χ. – η πλειονότητά τους μετά το 3000 π.Χ.
- Δεν είμαστε απολύτως βέβαιοι για τη χρήση τους. Ονομάστηκαν «μάρκες», γιατί πιστεύεται ότι αντιπροσώπευαν ιδέες και ποσότητες, ήταν δηλ. ένα είδος μετρικών μονάδων.

+

Θέσεις με πήλινες «μάρκες»

Πρόερχονται κυρίως από την Παλαιστίνη και την Ανατολία μέχρι και το Δυτικό Ιράν μέσω Ιράκ. Αφθονούν στη Βαβυλωνία. Κανένα δεν έχει βρεθεί στην Αίγυπτο.

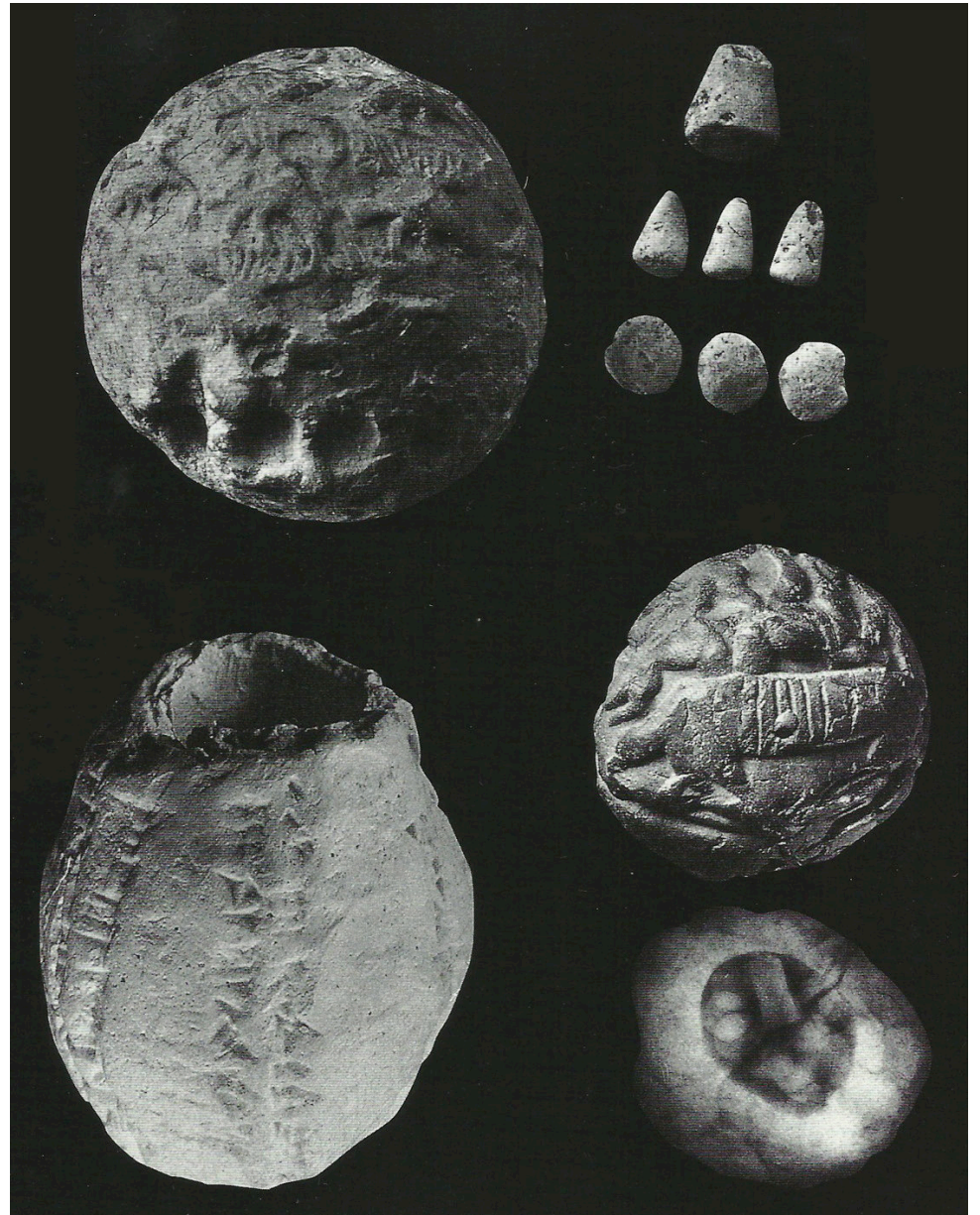
+ Μορφή και σχήματα

- Τα παλαιότερα είναι χωρίς διάκοσμο και με γεωμετρικά σχήματα (π.χ. δίσκοι, σφαίρες, κώνοι).
- Τα μεταγενέστερα, με εγχαράξεις και ποικιλία μορφών.

ΠΗΛΙΝΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ

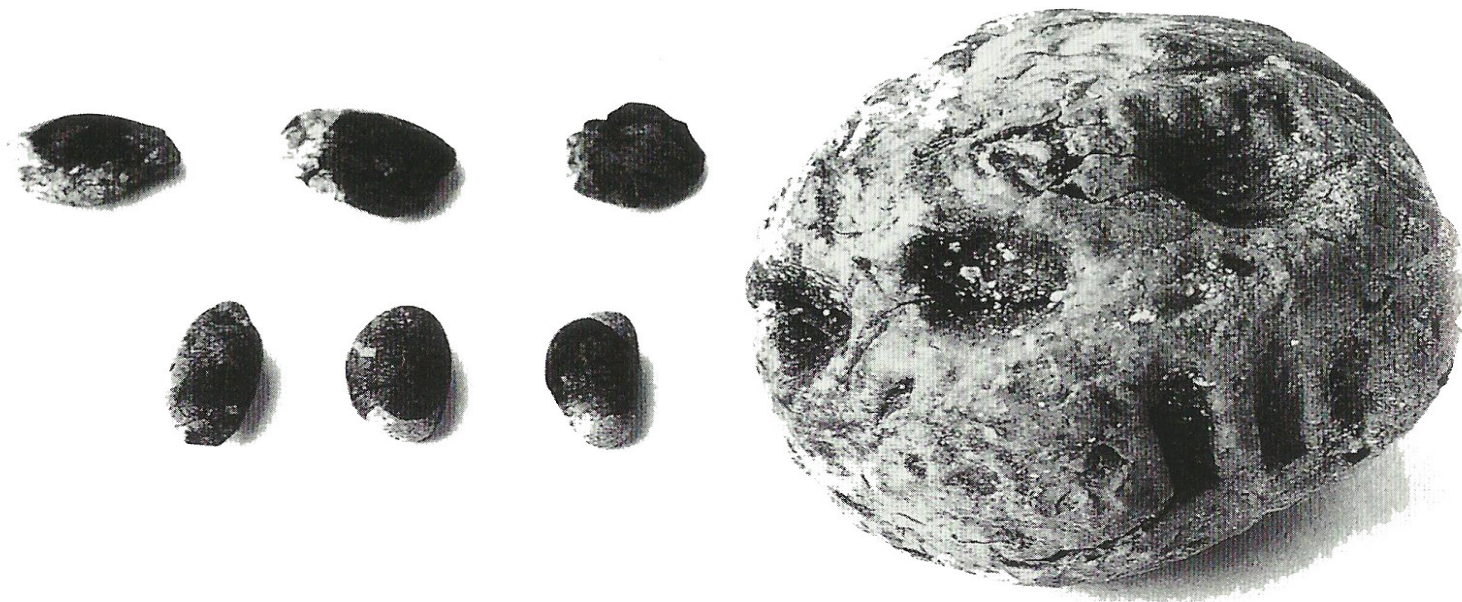

Πήλινοι φάκελοι («βούλες»)

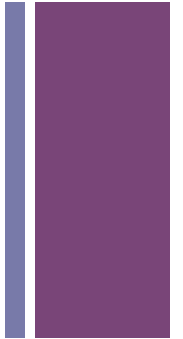

- Τα πιο ενδιαφέροντα ευρήματα: πήλινες μάρκες κλεισμένες σε πήλινες θήκες, σε μορφή μπάλας [bulla].
- Εξωτερικά έχουν σφραγιστεί και φέρουν στην επιφάνεια χαραγμένα σχήματα που συχνά αντιστοιχούν επακριβώς στο περιεχόμενο.

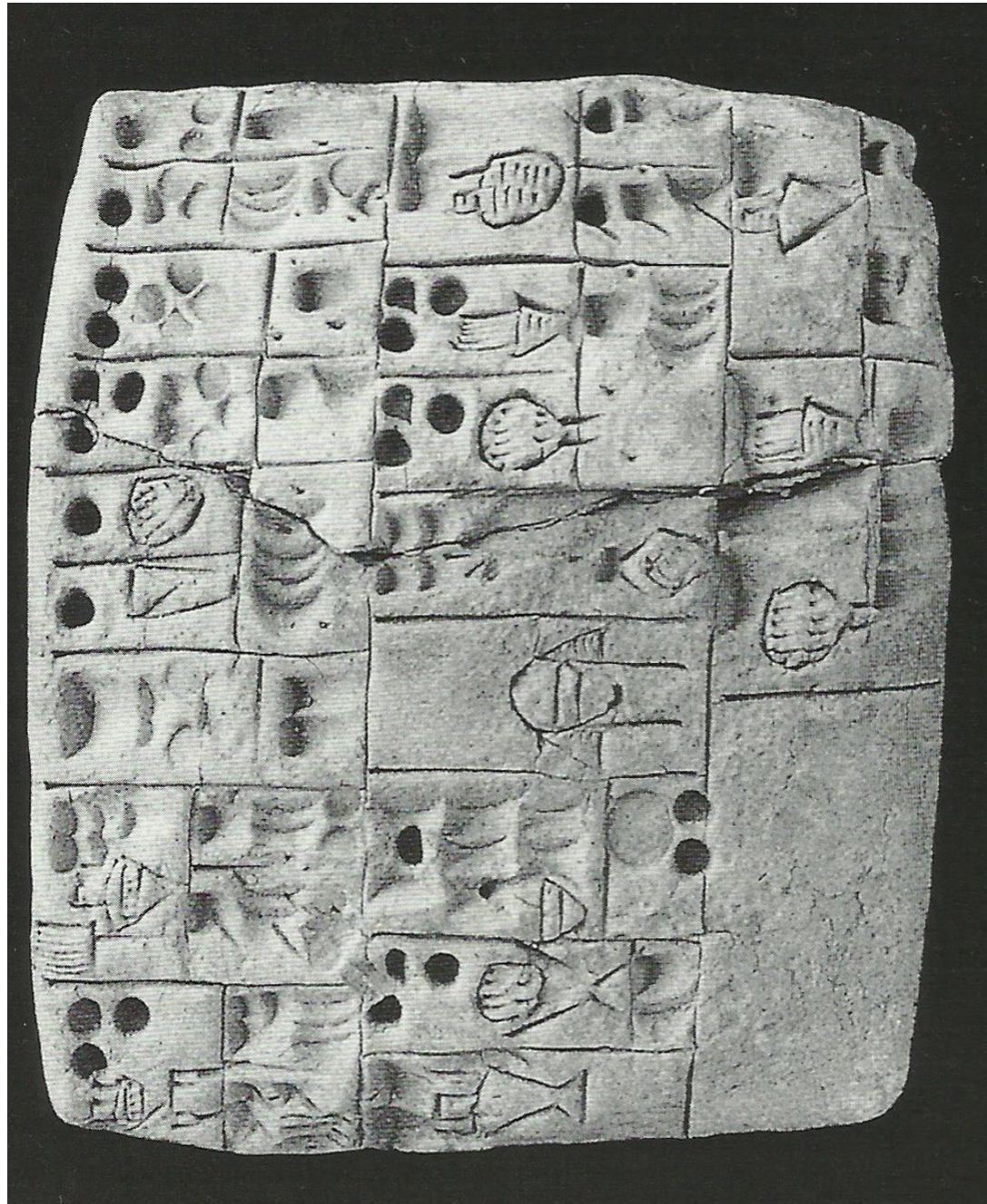
Πήλινοι φάκελοι («βούλες»)

- Σημαδεύοντας το εξωτερικό του «φακέλου» είχαν τη δυνατότητα να ελέγχουν το περιεχόμενο χωρίς να σπάνε τη βούλα. Όμως δεν υπάρχει πάντα απόλυτη αντιστοιχία τόσο αναφορικά με τον αριθμό των εξωτερικών αποτυπωμάτων όσο και με το σχήμα τους.
 - Σώζονται περίπου 80 βούλες άθικτες, λίγες έχουν ανοιχτεί κι άλλες βρέθηκαν σπασμένες.
- Λειτουργία: να εγγυηθεί την ακρίβεια και την αυθεντικότητα αποθηκευμένων τεκμηρίων.

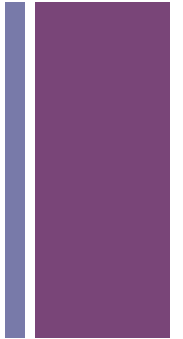

ΠΗΛΙΝΕΣ ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ

Οι πρώτες πήλινες πινακίδες

- Οι παλαιότερες προέρχονται από το Ουρούκ της Μεσοποταμίας και είναι γραμμένες από Σουμέριους, πιθανότατα γύρω στα 3300 π.Χ.
- Αφορούν αριθμητικούς υπολογισμούς: περιέχουν σημεία-ψηφία και εικονογραφικά σύμβολα. Κάθε σημείο είναι πολλαπλάσιο του προηγούμενου.
- Ενδεχομένως αποτέλεσμα της αυξανόμενης οικονομικής συνθετότητας των πόλεων-κρατών στη Μεσοποταμία.
- Δεν είμαστε βέβαιοι για το νόημα, αλλά μπορούμε συνήθως να αναγνωρίσουμε το εμπόρευμα, την ποσότητα, την περίοδο.

ποσότητα προϊόντος:

περ. 135.000 λίτρα

τύπος προϊόντος:

κριθάρι

καλυπτόμενη περίοδος:

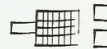
37 μήνες

όνομα του υπεύθυνου υπαλλήλου:

Κουσίμ

χρησιμότητα του τεκμηρίου (:):

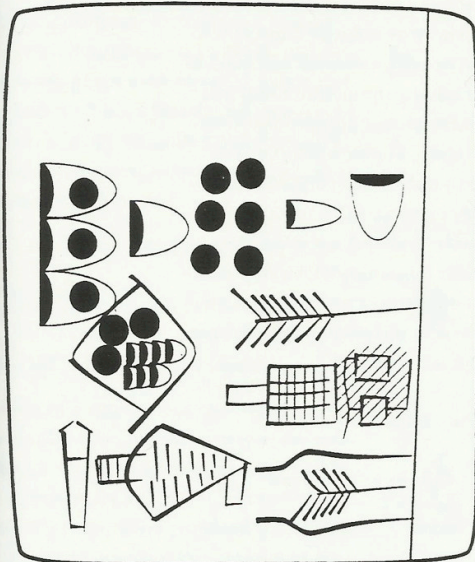

τελικός λογαριασμός; (σημάδι ενμέρει διαγραμμένο)

χρήση του κριθαριού (:):

ανταλλαγή (:)

Πρώιμη πήλινη πινακίδα από το Ουρούκ, ένα είδος περίληψης «ισολογισμού» σχετικά με συναλλαγή κριθαριού

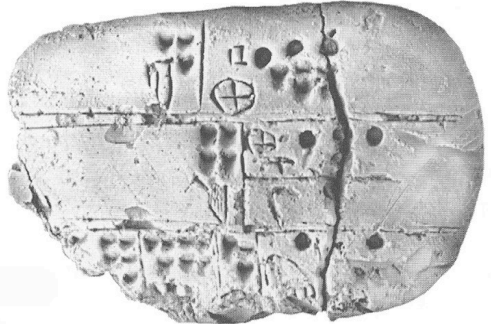
**ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ
ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ**

ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΙ

Ο δεύτερος τύπος πήλινης μάρκας (κύκλος με σταυρό) έχει βρεθεί και ως εικονόγραμμα και δηλώνει το «πρόβατο». Ουρούκ, Ιράκ.

<i>Token Type</i>	<i>Pictograph</i>	<i>Translation</i>
		1. Animals
	3: 14	 ATU 803 ZATU 482c lamb
	3: 51	 ATU 761 ZATU 575 sheep (fig. 25)
	3: 54	 ATU 763 ZATU 571 ewe
	14: 3	 ATU 45a ZATU 12 cow
	14: 8	 ATU 30 ZATU 145 dog

<i>Token</i>	<i>Enclosed in envelope</i>	<i>Marking on envelope</i>	<i>Sign impressed on tablet</i>	<i>Incised pictograph</i>
--------------	-----------------------------	----------------------------	---------------------------------	---------------------------

x occurrence; a blank signifies no evidence

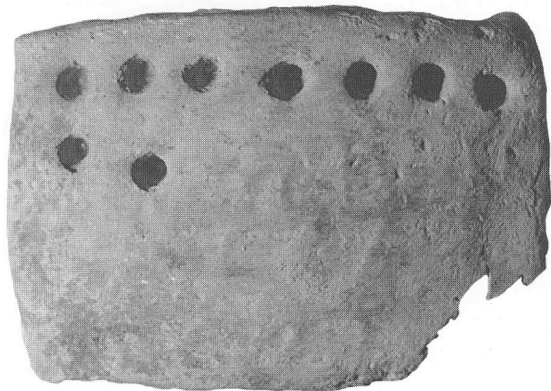
	x	x		
	x	x		
	x	x		
x				
	x	x		
	x			

+ ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΙ

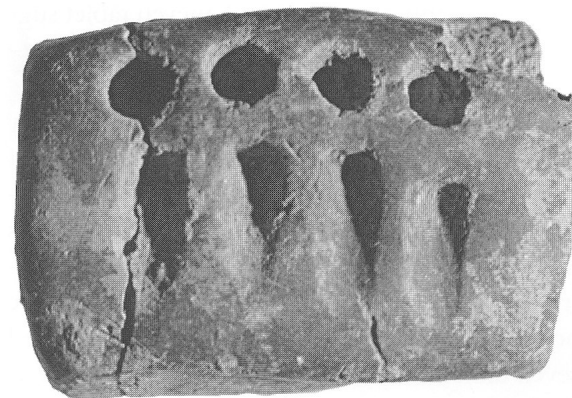
Οι πρώτες τέσσερις μάρκες έχουν επίσης βρεθεί (α) μέσα σε πήλινο φάκελο, (β) αποτυπωμένες πάνω σε φάκελο και (γ) ως σημείο σε πήλινη πινακίδα.

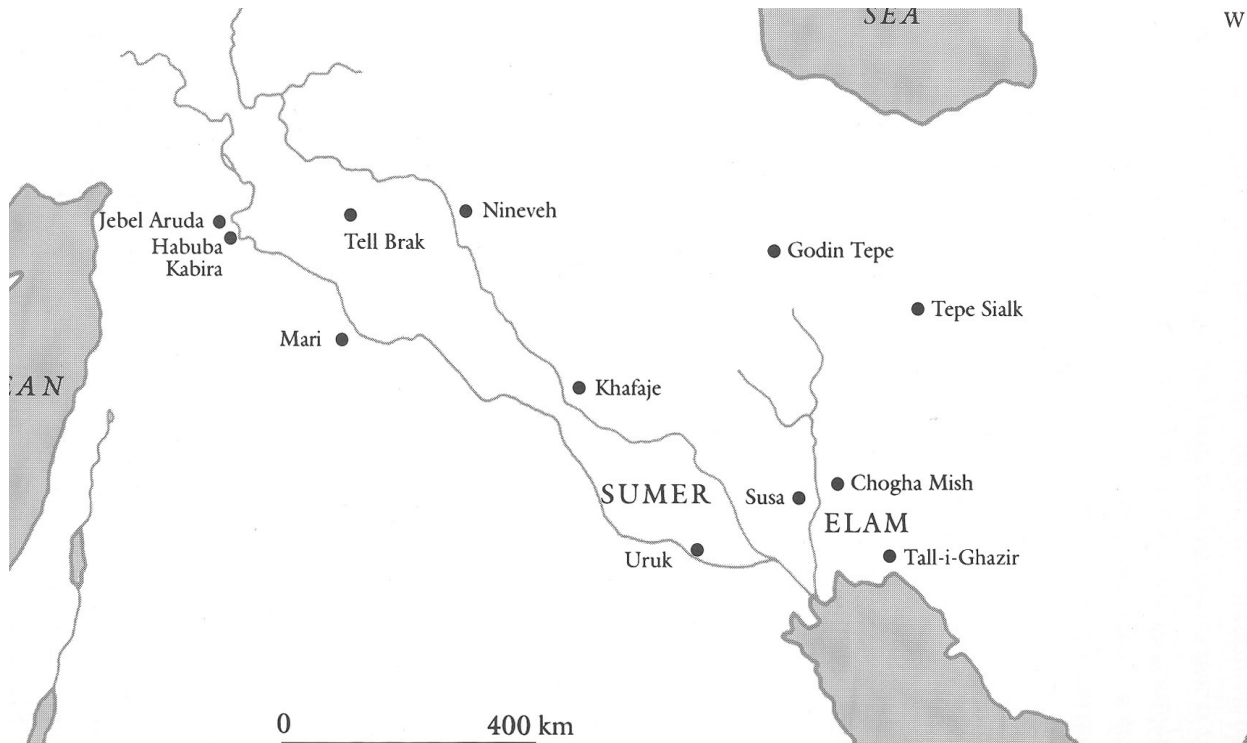

Πήλινες πινακίδες με τυπώματα

- *Επάνω*: Πινακίδα με τυπώματα βουστροφηδόν, Ιράν.
- *Δεξιά επάνω*: Πινακίδα με τρία διαφορετικά είδη τυπωμάτων, Σούσα.
- *Δεξιά κάτω*: Πινακίδα με δύο σειρές τυπωμάτων, Ιράν.

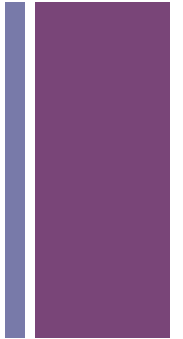

+ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΠΙΝΑΚΙΔΩΝ ΜΕ ΤΥΠΩΜΑΤΑ

Σύμφωνα με την Denise Schmandt-Besserat, η κατανομή και η χρονολόγηση των πήλινων πινακίδων με τυπώματα καταδεικνύουν ότι προηγούνται της εμφάνισης των εικονογραμμάτων κατά δύο περίπου αιώνες.

Ερμηνείες

- Σύμφωνα με την Denise Smad-Besserat:
 - Οι εξωτερικές χαράξεις ήταν βήμα προς τα πιο σύνθετα σημεία των πήλινων πινακίδων και τη συνακόλουθη ανάπτυξη της γραφής.
 - Κατά συνέπεια, οι μάρκες και οι βούλες έδωσαν ώθηση στη γέννηση της γραφής.
- Σύμφωνα με άλλους επιστήμονες:
 - Η ιδέα των εσώκλειστων τεκμηρίων φαίνεται πιο προωθημένη από το σκάλισμα σημείων σε μια πινακίδα (πρβλ. με την εφεύρεση των νομισμάτων).
 - Μάρκες και βούλες συνέχισαν να υπάρχουν πολύ μετά τη γέννηση της σφηνοειδούς γραφής.
 - Πιθανόν λειτούργησαν ως συμπληρώματα της γραφής. Δεν προηγήθηκαν της γραφής, αλλά τη συνόδευσαν κατά την ανάπτυξή της.